

Відгук
офіційного опонента на дисертацію Маєвської Ольги Тадеушівни
«Концепція особистісної ідентичності в романній прозі Мігеля де
Унамуно», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата
філологічних наук за спеціальністю 10.01.04 – література зарубіжних
країн

Кандидатська дисертація Ольги Тадеушівни Маєвської присвячена проблемі репрезентації ідентичності засобами словесності, яка привертає пильну увагу сучасної іспаністики. Що є безумовним доказом актуальності дисертації. Особливе значення в цьому плані має вибір романів класика іспанської літератури Мігеля де Унамуно, який був зосереджений на пошуках власного індивідуального і колективного Я і є парадигмальним автором ХХ століття.

Попри те, що прозовий доробок Мігеля де Унамуно у різних аспектах, зокрема й ідентичнісних, а також з різних теоретичних перспектив поставав предметом численних досліджень на теренах як зарубіжного, так і вітчизняного літературознавства, О. Маєвській вдається знайти свій власний ключ до прочитання його доробку: дисертантка зосереджується на проблематиці особистісної ідентичності, крізь призму якої робить спробу комплексного аналізу всього романного доробку Мігеля де Унамуно. Цим визначається новизна дисертації.

Наукова розвідка має чітку і логічну структуру, що дозволяє реалізувати поставлену мету і завдання дослідження. Аналіз проблеми особистісної ідентичності здійснено на матеріалі всіх шести романів Мігеля де Унамуно, із залученням його філософських трактатів – «Агонія християнства», «Життя Дон Кіхота і Санчо Панси», «Про трагічне відчуття життя», автобіографічної новели «Як твориться роман», публіцистики, листування та щоденників письменника, що суттєво доповнило інтегральне прочитання О.Маєвською

романного доробку іспанського автора як складного духовного пошуку індивідом власної ідентичності.

Слушно наголосивши на концепті агонічності як стрижні унамунівської концепції особистісної ідентичності, дослідниця не обмежується суто екзистенційним потрактуванням цієї проблематики у творах письменника, а залучає широкий спектр філософських, культурологічних та літературознавчих підходів, застосовуючи відповідні методи до кожного з аналізованих аспектів дослідження.

Задекларовані в якості теоретико-методологічних орієнтирів дослідження підходи постають предметом уваги у першому розділі дисертації О. Маєвської. Тут систематизовано та узагальнено ключові для розуміння світоглядно-естетичних домінант творчості Мігеля де Унамуно філософські та літературознавчі підходи до проблеми ідентичності (1.1.), здійснено критичний огляд рецепції доробку іспанського письменника в українському та зарубіжному літературознавстві (1.2.), що дало змогу О. Маєвській розробити комплексний методологічний підхід до аналізу ідентичнісної проблематики у романній прозі М. де Унамуно (1.3.).

Підрозділ 1.1. присвячений філософським засадам вивчення ідентичності в літературознавстві. Ґрунтуючись на класичних підходах, зокрема гегелівському діалектичному методі усвідомлення буття індивіда як частини колективу, к'єркегорівському вченні про три стадії життєвого шляху людини, а також залучаючи діалогічний метод конструювання ідентичності (М. Бубером, М. Бахтін), дослідниця цілком слушно наголошує на їх основоположній ролі у концептуалізації особистісної ідентичності у доробку Мігеля де Унамуно.

Засадничими для розробки концепції ідентичності, використаної в дослідженні, також постають соціопсихологічний підхід Е. Еріксона, антропологічна теорія «боротьби ідентичностей» Р. Фогельсона, які О. Маєвська співвідносить з теорією «кризи ідентичності» В. Гьосле та психоаналітичними теоріями З.Фрейда, К. Г. Юнга, Е. Нойманна, Ж. Лакана.

Подальшим розвитком теорії ідентичності в дисертації є звернення до досліджень М. Кастельса, Ф. Тьоніса, З. Баумана, Ч. Тейлора. Спираючись на праці зазначених науковців, які демонструють зміну ракурсу у потрактуванні ідентичності з переходом від доби модерну до постмодерну, авторка слушно наголошує на тих константах, що залишились актуальними й стрижневими за цієї зміни: універсальність і незмінність людської природи та її здатність до самоінтерпретації, до висловлювання про себе і навколишній світ, до збереження/увічнення себе як особистості. Водночас, висвітлюючи концепцію З. Баумана (ст. 31-32), дещо непроясненою, на наш погляд, залишається позиція самої авторки дисертації відносно того, яким чином визначені дослідником концепції ідентичності – модерна («стійкість», «цілісність») та постмодерна («плинність», «гібридність», «множинність») – узгоджуються з унамунівською концепцією ідентичності. І чи можна вважати плинність і нестійкість, «для якої неважливі збереження довговічності та цілісності/стійкості індивіда» (ст. 32), і які дослідниця розглядає як характеристики ідентичності персонажів М. де Унамуно, ознаками актуалізації постмодерністської концепції ідентичності у романній прозі іспанського автора-модерніста, для якого збереження довговічності та цілісності особистості було понад важливим впродовж всього життя.

Також важливе значення для концептуалізації особистісної ідентичності в роботі має звернення дисертантки до наратологічних підходів (П.Рікер, Х.Арендт), залучення положень міфокритики (Г. Башляр, М.Еліаде), елементів постколоніальної критики (Е. Сміт, Б. Андерсон), гендерної критики (Дж. Батлер, Е. Берн), а також мнемонічних технік (М. Бернград, Я. Кубік, А. Ассман).

Докладний аналіз вище окреслених теорій і методів концептуалізації особистісної ідентичності дозволив авторці дисертації виокремити ті концепції і підходи, які сформують теоретико-методологічну базу дослідження особистісної ідентичності в романістиці Мігеля де Унамуно (підрозділ 1.3.).

Здійснене О. Маєвською у підрозділі 1.2. історико-літературне дослідження рецепції творчості М. де Унамуно в зарубіжному та українському науковому просторі дало змогу визначити головні етапи розвитку унамунознавчих досліджень з акцентом на ідентичнісній проблематиці. Ґрунтовна обізнаність дисертантки з історією питання, а також сучасним станом вивчення художнього доробку Мігеля де Унамуно підтверджується широким спектром досліджень з літературознавчої іспаністики, представленим у бібліографії цієї дисертаційної роботи. Велику кількість робіт (першоджерел й аналітичної літератури) подано мовою оригіналу. Окремо хочу відзначити особистий внесок О. Маєвської в історію перекладів доробку іспанського письменника українською мовою: дисертантка є автором українського перекладу двох романів М. де Унамуно «Святий Мануель Добрий, мученик» та «Любов і педагогіка», виданих у 2012 і 2016 роках львівським видавництвом «Астролябія».

Другий розділ дисертації присвячений ідейно-тематичним та проблемним аспектам взаємодії колективної та особистісної ідентичності у романах Мігеля де Унамуно. Предметом аналізу тут постають різноманітні шляхи ідентифікації індивіда з Іншим. На матеріалі романів «Мир у війні» та «Святий Мануель Добрий, мученик» розкрито дихотомічну взаємодію колективної та особистісної ідентичностей у процесі формування і становлення окремого індивіда із залученням унамунівського концепту інтраісторії як певного підґрунтя для виокремлення індивідуального Я, а також висвітлено концепцію релігійної ідентичності як невід'ємної складової буття людини.

Особливий інтерес представляє стратегія конструювання особистісної ідентичності в контексті інтерсуб'єктивної проблематики «Я-Інший», чому присвячено підрозділ 2.2. Шлях самоусвідомлення протагоністів чотирьох романів Унамуно, що постали об'єктом аналізу у цьому фрагменті дисертації, дослідниця розглядає через процеси ідентифікації з батьками, досвід пережитого кохання, заздрість, ревності тощо, що, як слушно вказує авторка

дисертації, в одних випадках слугують позитивними маркерами конструювання ідентичності (любов, співчуття), а в інших зумовлюють кризу ідентичності, і найчастіше призводять до трагічного завершення (смерть, самогубство). Слід відмітити ефективність застосування антропологічної моделі Р. Фогельсона для розкриття проблеми кризи ідентичності агонічних персонажів унамунівської романістики.

Цікавим також видається інтерпретація ключових в контексті інтерсуб'єктивної проблематики романів Унамуно метафор «туману», «місяця», «фортепіано» і «дзеркала». Водночас, деякі інтерпретативні стратегії в аналізі О. Маєвської потребують, на наш погляд, певного уточнення та доповнення. Насамперед, це стосується осмислення метафори «дзеркала» в романах «Туман» та «Абель Санчес». Дослідниця вказує, що у творах Унамуно «метафора» дзеркала використовується як обов'язкове підтвердження існування окремого індивіда» (с.105). і, зазначає, що у романі «Туман», дзеркало постає доказом фізичного існування героя. Проте, наведена на ст. 105 цитата засвідчує страх Аугусто Переса перед дзеркалом, позаяк відображення не гарантує йому існування як таке, а навпаки викликає сумніви у власному існуванні. З огляду на це, не кожне дзеркало можна потрактовувати як метафору самоідентифікації унамунівського героя, а лише Інший («очі жінки») як дзеркало, тобто ідентифікація спрацьовує лише тоді, коли маємо ситуацію «Я – Інший (як дзеркало) - Я». Натомість у романі «Абель Санчес» механізм самоідентифікації через дзеркало спрацьовує, що, власне, і підтверджує подальший аналіз дисертантки.

Вельми продуктивним для розкриття проблеми кризи ідентичності постає аналіз романів Унамуно, здійснений О. Маєвською з позицій гендерного підходу у підрозділі 2.3. Тут з'ясовується позиція Унамуно стосовно гендерних ролей та рівності прав жінок і чоловіків щодо вибору поведінки і місця в суспільстві; проаналізовано трагічні наслідки розмежування жіночого і чоловічого у романі «Любов і педагогіка, розкрито гендерну проблематику у романах «Туман», «Тітка Тула», «Абель Санчес»,

простежено шлях подолання кризи через стирання гендерних маркерів ідентичності.

Підрозділ 2.4. присвячений аналізу концепту пам'яті як невід'ємної складової концепції ідентичності в романах Унамуно. У ньому увага сфокусована на проблемі збереження/розмивання ідентичності за допомогою різних практик збереження, передачі та творення пам'яті у взаємодії колективної та особистісної ідентичностей із залученням концепцій М.Альббакса, А. Ассман, М. Бернгарда і Я. Кубіка. Зокрема, дослідниця переводить на рівень індивідуального досвіду запропоновану М. Бернгардом і Я. Кубіком модель «мнемонічних акторів», які мисляться ними як політичні сили, зацікавлені у певній інтерпретації минулого задля завоювання та утримання влади. Послугуючись запропонованою дослідниками типологією, авторка здійснює класифікує головних героїв романного доробку Унамуно відповідно до чотирьох типів «мнемонічних акторів», як то «бійців», «плюралістів», «зреченців» та «провидців» (ст. 130-131). Проте, цей аспект дослідження заслуговує, на наш погляд, на глибший аналіз, не обмежуючись лише накладанням теоретичних моделей на романних персонажів Унамуно, а також потребує певного уточнення. Зокрема, коли йдеться про модель «мнемонічних зреченців», до яких дослідниця відносить протагоніста роману «Туман», виникає питання стосовно доцільності накладання такої моделі на персонажа Аугусто Переса який, як зазначено у роботі «утверджує власну тожсамість з допомогою пам'яті» (с.130), що з огляду на приведену цитату не зовсім узгоджується з потрактуванням цієї моделі як такої, що передбачає взагалі відмову/уникання брати участь у мнемонічних процесах. Тим паче, що далі у роботі мовиться про «сліди» пам'яті та негативні спогади, яких герой не може позбутися, що зрештою призводить до його самогубства.

Ще один аспект, який на нашу думку, потребує більш детального розкриття, стосується терапевтичного підходу до розуміння пам'яті у ході аналізу романів Унамуно. Дослідниця слушно наголошує на важливості цього підходу, сконструйованого на основі поняття «розповіді», послугуючись

думкою Дітріха Річля щодо того, «що ми є історіями, які можемо про себе розповісти» (ст.135) і визначає як репрезентативну у цьому сенсі розповідь Анхели з роману «Святий Мануель Добрий, мученик». Але при цьому без уваги чомусь залишається розкриття власне терапевтичної функції пам'яті у цій розповіді.

В останньому розділі представлено переконливий, евристичний аналіз дискурсу особистісної ідентичності у поетиці романів М. де Унамуно. Основну увагу зосереджено на аналізі наративних, інтертекстуальних стратегій розбудови особистісної ідентичності, моделюванні ідентичності через фігури лінгвістичного вираження, мовчання та просторові репрезентації. Послугуючись концепцією «наративної ідентичності» П. Рікера, авторка дисертації простежує варіанти творення історій персонажів через оповідь, в якій переплітаються реальність і вигадка. О.Маєвська слушно наголошує на діалогічній формі як ознаки агонічного, спонтанного письма Унамуно, з'ясовує його терапевтичну функцію у подоланні кризи ідентичності, а також досліджує стратегії розмивання кордонів між ними між автором, персонажем і читачем як однієї з ключових ознак унамунівського жанру *ніволи*.

Інтертекстуальний аналіз обраних за об'єкт дослідження романів Унамуно (3.2.) продовжує розвивати ідею діалогічності письма Унамуно вже на рівні текстової взаємодії з часово і просторово віддаленими художніми текстами. Інтертекстуальність розглядається дисертанткою як ще одна стратегія конструювання ідентичності, за якої автор-наратор, персонажі дивляться на проекти власних Я як на життєві програми, пов'язані з певними літературними персонажами (Дон Кіхот, Дон Хуан, Сехізмундо, Гамлет, Каїн, Авель та ін.) або з реальними письменниками й інтелектуалами, які представляють іспанську національну традицію (свята Тереза Авільська, М. де Сервантес, П. Кальдерон де ля Барка та ін.) й інших народів (В. Шекспір, А. Данте, Р. Декарт, Б. Паскаль). Залучення інтертекстуального підходу дозволило дисертантці розширити інтерпретаційні межі аналізу романів

Унамуно, поглиблюючи розуміння особистісної ідентичності персонажів та автора, що стоїть за ними.

У підрозділі 3.3. розглянуто фігури мовлення, мовчання та замовчування у конструюванні особистісної ідентичності персонажів романної творчості іспанського класика з позицій феноменологічного, структуралістського та комунікативного підходів. Основна увага дослідниці зосереджена на аспектах мовчання та замовчування в контексті взаємодії колективної та особистісної ідентичності.

Останній підрозділ (3.4.) присвячено аналізу художнього простору в романах Унамуно та його впливу на формування особистості та її самоідентифікацію. Розглянуто смислове навантаження опозицій «відкритий-закритий», «громадський-приватний», «міський-сільський», «сакральний-світський» як у взаємодії індивідуального і колективного, так і розкритті внутрішнього світу персонажів, наділених агонічним світовідчуттям. Послугуючись Г. Башляра, здійснено докладний аналіз семантики та функцій простору дому як найбільш важливого для розуміння авторської концепції особистісної ідентичності на матеріалі романів «Любов і педагогіка», «Туман», «Абель Санчес», «Тітка Тула». Також досліджено роль сакрального простору у романі «Святий Мануель Добрий, мученик» крізь призму взаємодії колективної та особистісної ідентичності.

Отже, в результаті проведеного аналізу змісту та форми дисертації Ольги Тадеушівни Маєвської «Концепція особистісної ідентичності в романній прозі Мігеля де Унамуно» доходимо таких висновків:

Актуальність роботи визначається у зверненні до концепції особистісної ідентичності з метою з'ясування ідентифікаційних процесів в романній прозі Мігеля де Унамуно, який є знаковою фігурою для іспанської літератури ХХ століття. **Новизна роботи** не викликає заперечень, адже в ній зроблена цілком вдала спроба комплексного аналізу романної творчості Мігеля де Унамуно крізь призму проблематики особистісної ідентичності. Це, безумовно, відкриває шлях до кращого розуміння місця Унамуно-

романіста в іспанській літературі ХХ ст. Робота має велику **практична цінність, методологія дослідження** є сучасною, інтердисциплінарною. **Структура** дисертації вмотивована. Стиль наукового письма чіткий і логічний. **Результати дослідження** пройшли належну апробацію в публічних виступах на всеукраїнських та міжнародних конференціях різних рівнів. Положення дисертації викладені у 18 публікаціях, серед яких 8 у фахових виданнях, одна стаття у закордонному періодичному виданні та 9 додаткових, написаних іспанською та українською мовами. Висновки узагальнюють основні положення дослідження. Автореферат повністю відображає зміст дисертації.

Висловлені зауваження та побажання не роблять роботу Ольги Маєвської менш вартісною з наукового погляду і не впливають на загальну високу оцінку дисертації. Представлена до захисту дисертація О.Т. Маєвської є істотним внеском у вивчення історії іспанської літератури. Це самостійна, ґрунтовна робота, виконана на високому науково-теоретичному рівні й відповідає спеціальності 10.01.04 – література зарубіжних країн та вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, зі змінами, внесеними згідно з постановою КМ № 656 від 19.08.2015 р., а її авторка Маєвська Ольга Тадеушівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.04 – література зарубіжних країн.

Офіційний опонент
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри зарубіжної літератури
Інституту філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

О.Г. Шестопал

Власноручний підпис О.Г. Шестопал засвідчую:

Директор Інституту філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

проф. Семенюк Г.Ф.